Saydullayeva A.R.
Farg‘ona davlat universiteti
Pedagogika kafedrasi katta o‘qituvchisi p.f.b.f.d.(PhD)
Ro‘ziyeva K.L.
Farg‘ona davlat universiteti “Pedagogika kafedrasi”
Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

BO’LAJAK PEDAGOGLARDA INKLYUZIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATLARI

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarning inklyuziv kompetentliklarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uslubiy yondoshuvlari tahlil qilinadi. Inklyuziv ta’limning zamonaviy talablariga mos ravishda pedagoglarning inklyuzivlik qobiliyatlarini shakllantirish va oshirish muhimligi ta’kidlanadi. Maqolada inklyuziv kompetentlik tushunchasi, uning tarkibiy qismlari hamda rivojlantirishning samarali usullari o‘rganiladi. Shuningdek, ta’lim jarayonida inklyuziv pedagogika prinsiplarini amalga oshirishda qo‘llaniladigan innovatsion uslubiyatlar va metodik vositalar taklif etiladi. Tadqiqot natijalari bo‘lajak pedagoglarning inklyuzivlikka doir bilim, ko‘nikma va munosabatlarini yaxshilashga xizmat qiluvchi yondoshuvlarning samaradorligini ko‘rsatadi. Maqola pedagogik ta’lim muassasalari va metodistlar uchun foydali bo‘lib, inklyuziv ta’limni rivojlantirishga qaratilgan metodik ishlanmalar yaratishda amaliy qo‘llanma sifatida xizmat qilishi mumkin.*

Kalit so’zlar: *inklyuziv kompetentlik, bo‘lajak pedagoglar, pedagogik metodika, inklyuziv ta’lim, ta’limda inkluziya, kompetentlikni rivojlantirish, innovatsion uslubiyatlar, pedagogik ta’lim, ta’lim metodikalari, inklyuzivlik qobiliyati.*

Аннотация *В данной статье анализируются методические подходы к совершенствованию методики развития инклюзивной компетентности будущих педагогов. Подчеркивается важность формирования и повышения инклюзивных способностей педагогов в соответствии с современными требованиями инклюзивного образования. Рассматривается понятие инклюзивной компетентности, её структурные компоненты и эффективные методы её развития. Также предлагаются инновационные методики и методические средства, применяемые для реализации принципов инклюзивной педагогики в образовательном процессе. Результаты исследования демонстрируют эффективность подходов, способствующих улучшению знаний, навыков и установок будущих педагогов в области инклюзивности. Статья будет полезна педагогическим учебным заведениям и методистам, а также может служить практическим руководством при создании методических разработок, направленных на развитие инклюзивного образования.*

Ключевые слова*: инклюзивная компетентность, будущие педагоги, педагогическая методика, инклюзивное образование, инклюзия в образовании, развитие компетентности,*

инновационные методики, педагогическое образование, образовательные методики, инклюзивные способности.

Annotation *This article analyzes methodological approaches to improving the development of inclusive competence in future educators. The importance of forming and enhancing educators' inclusive abilities in accordance with the modern demands of inclusive education is emphasized. The article examines the concept of inclusive competence, its components, and effective methods for its development. Additionally, innovative methodologies and teaching tools used to implement inclusive pedagogical principles in the educational process are proposed. The research results demonstrate the effectiveness of approaches that contribute to improving the knowledge, skills, and attitudes of future educators regarding inclusivity. The article is valuable for pedagogical institutions and methodologists and can serve as a practical guide for creating methodological materials aimed at advancing inclusive education.*

Keywords*: inclusive competence, future educators, pedagogical methodology, inclusive education, inclusion in education, competence development, innovative methodologies, pedagogical training, educational methods, inclusive ability.*

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim sohasida inklyuziv ta’lim tamoyillari tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Inklyuziv ta’lim – bu har bir o‘quvchining imkoniyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda, ularni teng huquqli ravishda ta’lim jarayoniga jalb qilishni ta’minlovchi yondoshuvdir. Shu bois, pedagoglarning inklyuzivlik qobiliyatlari, ya’ni inklyuziv kompetentliklari, zamonaviy ta’lim jarayonining muhim omiliga aylangan.

Bo‘lajak pedagoglarda inklyuziv kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirish esa ta’lim sifatini oshirish, barcha o‘quvchilar uchun teng va sifatli ta’lim muhitini yaratish uchun zarur hisoblanadi. Shu munosabat bilan, inklyuziv kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning samarali uslubiyatlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb vazifaga aylanmoqda.

Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarning inklyuziv kompetentliklarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan uslubiy yondoshuvlar tahlil qilinib, zamonaviy pedagogik tamoyillar asosida innovatsion usullar va metodik vositalar taklif etiladi. Shuningdek, pedagogik ta’lim muassasalari uchun inklyuzivlikka oid bilim va ko‘nikmalarni samarali shakllantirish yo‘llari muhokama qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Inklyuziv ta’lim va pedagoglarda inklyuziv kompetentlik masalalari so‘nggi yillarda nafaqat xalqaro, balki milliy ta’lim siyosatida ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Turli olimlar va pedagoglar inklyuziv kompetentlikni o‘rganish va rivojlantirish bo‘yicha izlanishlar olib bormoqdalar. Masalan, (Smith, 2018) inklyuziv kompetentlikni shaxsiy va kasbiy qobiliyatlarning majmui sifatida ta’riflaydi, bunda pedagogning turli o‘quvchilarning ehtiyojlarini qondirishga

qodirligi ta’kidlanadi. (Jones va boshqalar, 2020) esa inklyuziv ta’limda samarali metodikalar va innovatsion yondoshuvlarning rolini o‘rganib, ularni amaliyotga joriy etish zarurligini ta’kidlaydi.

Milliy adabiyotlarda esa, (Karimov, 2022) va (Toshpulatova, 2021) kabi tadqiqotchilar inklyuziv pedagogika prinsiplarini pedagogik ta’lim jarayoniga integratsiyalash usullarini taklif qiladilar. Ularning fikricha, inklyuziv kompetentlikni rivojlantirish uchun nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko‘nikmalar va ijtimoiy-madaniy qadriyatlarni shakllantirish zarur. Shu bilan birga, inklyuzivlikka oid metodik yondoshuvlarni takomillashtirish masalasida mavjud metodologik yondoshuvlar, jumladan interaktiv o‘quv metodlari, situatsion o‘yinlar, hamkorlikka asoslangan ta’lim texnologiyalari keng qo‘llanilmoqda. Ushbu metodlar pedagoglarning inklyuzivlikka doir kompetentliklarini samarali shakllantirishga imkon beradi.

Metodologiyaning asosiy qismi sifatida pedagogik eksperiment va so‘rovnoma usullari tanlandi. Tadqiqot obyekti — bo‘lajak pedagoglarning inklyuziv kompetentligi, predmet esa — inklyuziv kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uslubiyatlari hisoblanadi. Ma’lumotlar yig‘ishda pedagogik testlar, o‘quv jarayonida kuzatuvlar va fokus-guruh intervyulari ishlatildi. So‘rovnomalar yordamida respondentlarning inklyuzivlikka oid bilim va ko‘nikmalari, shuningdek, metodik yondoshuvlar samaradorligi baholandi. Tadqiqot jarayonida zamonaviy pedagogik yondoshuvlar, xususan, faol o‘quvchi markazli ta’lim, hamkorlikka asoslangan o‘qitish va situatsion metodlar sinovdan o‘tkazildi. Eksperiment natijalari statistika vositalari yordamida tahlil qilindi va umumlashtirildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak pedagoglarning inklyuziv kompetentlik darajasini rivojlantirishda takomillashtirilgan metodik yondoshuvlar muhim o‘rin tutadi. Eksperiment davomida qo‘llangan innovatsion metodlar — interaktiv treninglar, vaziyatli o‘yinlar, guruhli muhokamalar va hamkorlikka asoslangan faoliyatlar — pedagoglarning inklyuzivlik sohasidagi bilimlarini chuqurlashtirishga, shuningdek, amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlashga yordam berdi.

Eksperiment oldidan o‘tkazilgan diagnostika natijalari shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak pedagoglarning faqat 40% dan kamrog‘i inklyuziv ta’lim tamoyillarini chuqur anglab yetgan. Shunga qaramay, eksperiment yakunida bu ko‘rsatkich 80% ga yetdi, bu esa ta’lim jarayonida takomillashtirilgan uslubiyatlarning samaradorligini aniq isbotlaydi. Shuningdek, inklyuzivlikka oid ko‘nikmalar individual yondashuvni qo‘llash, ta’limdagi muammolarni aniqlash va hal etish, shuningdek, pedagogik kommunikatsiyani samarali tashkil etish bo‘yicha ham sezilarli o‘sish kuzatildi. Bu ko‘nikmalar bo‘yicha o‘rtacha ball 2,5 dan 4,3 gacha oshdi (5 ballik tizimda).

Ishtirokchilar ta’lim jarayonida yangi metodik vositalarni qo‘llashdan mamnun ekanliklarini bildirishdi, ularning 85% i ushbu yondoshuvlarni o‘z professional faoliyatida qo‘llashga tayyorligini ta’kidladi. Bundan tashqari, ko‘plab respondentlar taklif etilgan metodik materiallarning amaliy va tushunarli ekanligini qayd etdilar. Tadqiqot davomida aniqlangan muhim muammolar qatorida pedagoglarning inklyuziv ta’limga tayyorgarligi darajasining turlicha bo‘lishi va metodik yordamning yetarli emasligi qayd etildi. Shu sababli, doimiy malaka

oshirish va zamonaviy metodik qo‘llanmalarni yaratish zarurati yuzaga keldi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari ko‘rsatdiki, bo‘lajak pedagoglarda inklyuziv kompetentlikni rivojlantirish uchun takomillashtirilgan metodik yondoshuvlar muhim ahamiyatga ega. Innovatsion uslubiyatlar, xususan interaktiv o‘quv metodlari, vaziyatli o‘yinlar va hamkorlikka asoslangan faoliyatlar, pedagoglarning inklyuzivlikka oid bilim va ko‘nikmalarini samarali shakllantirishga yordam beradi. Bu yondoshuvlar nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlash, balki amaliy ko‘nikmalarni ham rivojlantirishda muvaffaqiyatli qo‘llanilishi mumkinligi tadqiqot orqali tasdiqlandi. Maqolada ko‘rsatilgan metodik takliflar pedagoglarning inklyuziv ta’limga tayyorgarlik darajasini oshirishga, shuningdek, ularning o‘quvchilar bilan individual yondashuv ko‘rsatish qobiliyatlarini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida inklyuziv ta’lim tizimining sifatini yaxshilashga imkon yaratadi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida inklyuziv kompetentlikni rivojlantirish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar ham aniqlanib, ular haqida muhim tavsiyalar berildi. Jumladan, pedagogik ta’lim muassasalarida malakali o‘qituvchilar tayyorlash va doimiy metodik qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi muammosi dolzarblik kasb etadi. Bu muammoni hal qilish uchun ilmiy-metodik va amaliy seminarlar, malaka oshirish kurslari muntazam tashkil etilishi zarur. Bundan tashqari, inklyuziv kompetentlikni rivojlantirish uchun metodik yondoshuvlarni doimiy ravishda yangilab borish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va ularni ta’lim jarayoniga integratsiyalash muhimligi ta’kidlandi. O‘quvchilar turli ehtiyojlariga moslashgan o‘qitish uslublarini ishlab chiqish va qo‘llash orqali pedagoglar inklyuziv ta’limni yanada samarali amalga oshira oladilar.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak pedagoglarda inklyuziv kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uchun zamonaviy, innovatsion va interaktiv uslubiyatlarni joriy etish muhimdir. Taklif qilingan metodik yondoshuvlar pedagoglarning inklyuziv ta’lim tamoyillarini chuqur tushunishi, amaliy ko‘nikmalarini oshirishi va o‘quvchilarga individual yondashuvni samarali qo‘llashiga xizmat qiladi.

Metodik yondoshuvlarning samaradorligi pedagogik ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’limni rivojlantirish va takomillashtirishda amaliy asos yaratadi. Shu bilan birga, doimiy metodik qo‘llab-quvvatlash va malaka oshirish kurslari pedagoglarning professional tayyorgarligini yuqori darajada saqlab qolishda muhim rol o‘ynaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Azizova, G. (2023). “Pedagogik innovatsiyalar va ularning inklyuziv ta’limdagi roli.” Innovatsion ta’lim izlanishlari, 2(4), 44–50.
2. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
3. Jones, D., & Taylor, R. (2020). Innovative Approaches in Inclusive Pedagogy: Practices and

Perspectives. Journal of Inclusive Education, 15(3), 210–225.
4. Karimov, S. (2022). “Inklyuziv ta’limning metodik asoslari va pedagogik yondoshuvlar.” O‘zbekiston pedagogik jurnali, 4(2), 33–41.
5. Savol-Javob.uz. (2022). “Inklyuziv ta’lim nima?” O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi axborot portali. https://savol-javob.uz
6. Smith, A. (2018). Inclusive Education and Teacher Competency Development. London: Routledge.
7. Toshpulatova, N. (2021). “Bo‘lajak pedagoglarda inklyuziv kompetentlikni shakllantirishning dolzarb masalalari.” Ta’lim va taraqqiyot, 3(1), 25–30.
8. UNESCO. (2017). A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
9. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
10. Zokirova, M. (2020). “Ta’limda inklyuziya: milliy va xalqaro tajribalar.” Pedagogik mahorat, 6(3), 14–20.